

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΥΧΩΝ ΑΝΩΤΑΤΩΝ ΣΧΟΛΩΝ
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑΣ ΕΝΩΣΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
Βρυσακίου 15 & Κλάδου, 105 65 Αθήνα
τηλ.: 210 3215 146 / fax: 210 3215 147
e-mail: sadas-pea@tee.gr • www.sadas-pea.gr

'ARCHITEKTONES'
JOURNAL OF THE ASSOCIATION OF GREEK ARCHITECTS

Issue 42, Cycle B, November/December 2003
Vrυσakίου 15 & Kλάδου, 105 55 Athens
tel.: +30 210 3215 146 / fax: +30 210 3215 147

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: Παναγιώτης Γεωργακόπουλος
Αντιπρόεδρος: Παναγιώτης Δεσποτόπουλος
Γεν. Γραμματέας: Θανάσης Παπιάς
Ταμίας: Βασίλης Καλλιωνάτης
Ειδ. Γραμματέας: Αλέκος Βράκας
Μέλη: Μηνάς Αγγελίδης
Δημήτρης Αναστασιάδης
Δημήτρης Μαραβέας
Κώστας Μπαρδάκης
Κώστας Μπελιμπασάκης
Παντελής Νικολακόπουλος
Ειρήνη Σιγάλα-Μαγιάφα
Αλέκος Χαλικιάς
Βασίλης Χατζηκίδης
Φραγκίσκα Χρυσολούρη

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ-ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ
ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ
Παναγιώτης Γεωργακόπουλος

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συντακτών τους.
Οι επίσημες θέσεις του ΣΑΔΑΣ και των άλλων
Συλλόγων Αρχιτεκτόνων δημοσιεύονται στη
στήλη Δραστηριότητες του συλλόγου.

Τιμή τεύχους 0,003 €

ΕΚΔΟΤΗΣ

Σωτήρης Δημακόπουλος
ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΚΔΟΣΗΣ-ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΗ 3D P. Δημακοπούλου & ΣΙΑ ΕΕ
Βουλιαγμένης 49, 116 36 Αθήνα
τηλ.: 210 9931 839, 9235 487
fax: 210 9222 743
ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ
Όλγα Σημαιοφορίδου
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γιώργος Καλομνήδης
ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ
Κυριάκος Κοσμάς
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΩΝ
Λάμπης Δορλής
ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
Βάνα Διαμαντοπούλου,
Αρετή Κατή, Μέλω Παπαδοπούλου,
Χρυσούλα Μουσουράκη
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
Νίκη Δανιηλίδου
DTP SERVICE

Sharpen

Φίλωνος 64 Δάφνη, τηλ.: 210 9709 586
ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ
Speed Press Ταχυεκτυπωτική ΕΠΕ
Κρέοντος & Αίμωνος 71 ΑΘΗΝΑ
τηλ.: 210 5148 900, 210 5149 909
ΑΠΟΣΤΟΛΗ: Ευάγγελος Μοσχόφης

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ

Περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ ■ τεύχος 42 – περίοδος Β ■ Νοέμβριος/Δεκέμβριος 2003

Περιεχόμενα

18 «Σημείωμα της σύνταξης»

Ε Π Ι Κ Α Ι Ρ Α

- 20 «Δραστηριότητες Δ.Σ. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ»
25 **Β. Παναγιωτοπούλου**, «Σε νευρική κρίση... για την Ομόνοια»
27 **Θ. Παπαγιάννης**, «Πικιώνης: γεφυρώνοντας το χτές με το αύριο»
29 **Μ. Κουρμπανά**, «4η Πανελλήνια Έκθεση Αρχιτεκτονικού Έργου»
31 **Π. Τουρνιακώτης**, «Ο αθλητισμός, το σώμα και η μοντέρνα αρχιτεκτονική»

Α Φ Ι Ε Ρ Ω Μ Α

Η διάπλαση των αρχιτεκτόνων 2^ο

- 50 **Γ. Μ. Σαρηγιάννης**, «Το σύστημα διδασκαλίας είναι η διδασκαλία του συστήματος, ή αλλιώς, όπως σχεδιάζουμε έτσι και κτίζουμε»
54 **Θ. Φωτίου**, «Έμπνευση και παρωδία: Η σχέση Φιλοσοφίας και Αρχιτεκτονικής στο τέλος του 20ού αιώνα»
58 **Ν. Μάρδα**, «Αρχιτεκτονικές έννοιες και διδακτικές προσεγγίσεις στη διδασκαλία της σύνθεσης»
62 **Λ. Τσουλουβής**, «Απολογισμός ενός εξαμήνου»
65 «Συζήτηση για τη “διάπλαση των αρχιτεκτόνων”»
68 **Α. Μαριάτος**, «Όταν οι αρχιτεκτονικές σπουδές, κάποτε τελειώσουν...»
70 **Ε. Σελιανίτη, Ε. Χεριανίδου**, «Σχόλιο για τις σπουδές στην Αρχιτεκτονική του ΑΠΘ»
72 **Β. Τεντοκάλη, Λ. Καλλιπολίτη, Α. Τσάμης**, «Από την ποιητική εικόνα στον εικονικό μύθο»
75 **Ν. Πατσαβός**, «Επιχειρήσεις. Έρευνα. Αρχιτεκτονική»

78 Ε Ι Δ Η Σ Ε Ι Σ

80 Β Ι Β Λ Ι Ο Π Α Ρ Ο Υ Σ Ι Α Σ Η

Στο εξώφυλλο: (πάνω) Σχέδιο με μολύβι και λαβή του Αγ. Θεράποντα Μυτιληνής, (κάτω) αρχιτεκτονικά ψηφιακά σχέδια

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Μιχάλης Α. Βιδάλης
Φάνια Δορκοφύκη
Γιάννης Ζερβός
Διονύσης Καννάς
Ειρήνη Κουφέλη
Αμαλία Κωτσάκη
Έλενα Λαϊνά
Μιχάλης Λεφαντζής
Βασιλική Παναγιωτοπούλου
Αναστασία Πεπέ
Κυριάκος Πιπίνης
Γιώργος Μ. Σαρηγιάννης

Γραμματεία Σ.Ε.: Στέλλα Ρίζου

Επιθυμία του Συλλόγου είναι, να αξιοποιήσει τις απόψεις όλων των συναδέλφων μέσα από τις σελίδες του περιοδικού. Είναι δυνατόν, όλες οι συνεργασίες που θα αποστέλλονται στο περιοδικό, είτε υπό μορφή παρουσιάσεων έργων, θέσεων και επιστολών να καταχωρούνται στις σελίδες του.

Η Σ.Ε. ενημερώνει όλους τους συναδέλφους που επιθυμούν να αποστείλουν υλικό, να τηρούν τις αναγκαίες τεχνικές προδιαγραφές που ισχύουν για το περιοδικό.

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟΘΗΚΕΥΜΕΝΑ ΣΕ ΔΙΣΚΕΤΑ ΚΑΙ ΝΑ ΣΥΝΟΔΕΥΟΝΤΑΙ ΑΠΟ PRINT-OUT ΚΑΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ. ΓΙΑ ΑΡΘΡΑ ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΩΝ Η ΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΚΥΜΑΙΝΕΤΑΙ ΑΠΟ 1000-1200 ΛΕΞΕΙΣ (ΣΥΜΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΩΝ ΤΩΝ ΠΑΡΑΠΟΜΠΩΝ Ή ΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ), ΓΙΑ ΑΡΘΡΑ ΕΠΙΚΑΙΡΩΝ 700 ΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ 400 ΛΕΞΕΙΣ. ΕΙΝΑΙ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ Σ.Ε. ΤΟ ΥΛΙΚΟ ΝΑ ΑΠΟΣΤΕΛΛΕΤΑΙ ΜΟΝΟ ΣΤΗΝ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ. ΤΟ ΙΔΙΟ ΙΣΧΥΕΙ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΓΙΑ ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ.

Θα είναι πολύ χρήσιμο για όλους το περιοδικό να ΔΙΑΒΑΖΕΤΑΙ και να ασκείται κριτική για το περιεχόμενο και την εμφάνισή του από όλους τους συναδέλφους.

Εμπνευση και παρωδία: Η σχέση Φιλοσοφίας και Αρχιτεκτονικής στο τέλος του 20ού αιώνα

της **Θεανώς Φωτίου**, αναπλ. καθηγήτριας Σχολής Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ

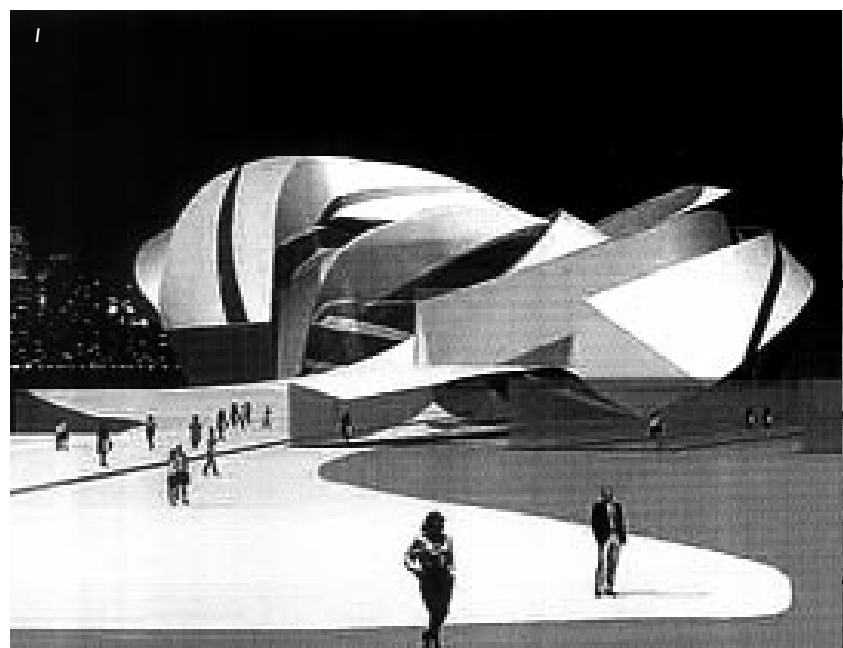
Στην περιορισμένη έκταση αυτού του άρθρου θα αναφερθώ συνοπτικά στην ιδιαίτερη και προνομιακή σχέση αρχιτεκτονικής και φιλοσοφίας τα τελευταία 20 χρόνια και στις επιπτώσεις της στην αρχιτεκτονική εκπαίδευση. Θα διευκρινίσω 4 παραδοχές:

A. Η Φιλοσοφία προσδίδει «επιστημονική εγκυρότητα» στους νεωτερισμούς της αρχιτεκτονικής πρακτικής επικοινωνώντας τους με τα εκάστοτε σύγχρονα φιλοσοφικά ρεύματα.

– Την «παγκοσμιοποίηση» και τον κοινό Ευρωπαϊκό χώρο για τη δημιουργία και διακίνηση αγαθών και υπηρεσιών.

A. Η επιστημονική εγκυρότητα

Οι αρχιτέκτονες, στερούμενοι τη θεωρία και μεθοδολογία μιας συγκροτημένης επιστήμης απ' ενός και διαχειριζόμενοι θέματα κοσμολογικά απ' ετέρου, στρέφονταν ανέκαθεν προς τη φιλοσοφία και τις εκάστοτε κυρίαρχες τάσεις

Εικόνα 1: P. Eisenman, Staten Island, Ινσταούτο τεχνών και επιστημών

Εικόνα 2: P. Eisenman, Santiago de Compostela, Πόλη του πολιτισμού

Εικόνα 3: Lars Spuybroek & Nox-Holland, Παρθαλάσιο περίπτερο (εγκατάσταση διαντίδρασης)

Εικόνα 4: Frank Gehry, New York-Conde Nast, Καφετέρια

B. Η διεύρυνση των πεδίων έρευνας και θεωρίας

Η Αρχιτεκτονική θεωρία και έρευνα στρέφεται στις φιλοσοφικές ιδέες, διευρύνοντας τα πεδία του στοχασμού και των μεθοδολογικών προσεγγίσεων της την τελευταία 20ετία. Οι φιλοσοφικές απόψεις κατακλύζουν τις Αρχιτεκτονικές Σχολές Ευρώπης και Αμερικής. Όπως λέει και ο K. Frampton, πολύ λίγες σχολές σήμερα δεν περιλαμβάνουν

φιλοσοφική κάλυψη που θα τους επιτρέψει να γίνουν το «νέο παράδειγμα».

Για τον Charles Jencks, είμαστε στην εποχή για την εγκαθίδρυση του «νέου παραδείγματος», αφού τόσο τα νέα υλικά όσο και οι νέες κοσμολογικές θεωρήσεις επιβάλλουν τη δημιουργία του.

Θεωρητικοί και αρχιτέκτονες-δημιουργοί επιχειρούν τη νέα νομιμοποίηση. Στρέφονται στους φιλοσόφους. Αυτό βέβαια, όπως λέει ο Mark Jarzombek «... συμβαίνει εδώ και έναν αιώνα, όταν ο Le Corbusier διάβαζε, έγραφε και αναφερόταν στον Nietzsche ή ο E. Mendelshon στον Martin Buber». Οι αρχιτέκτονες τότε στρέφονταν στις άλλες επιστήμες και την ψυχανάλυση για να συνδεθούν με τους επιστημονικούς και φιλοσοφικούς προσδιορισμούς της νεωτερικότητας...»

Είναι ακριβώς το ίδιο που επιχειρείται σήμερα, όταν συσχετίζονται τα κτίρια του P. Eisenman και οι «θεωρίες» του για το «folding», με τα φιλοσοφικά κείμενα του Gilles Deleuze από το σημαντικό βιβλίο του «Le Plí». Όταν συσχετίζεται η δουλειά του D. Liebeskind ή του E. Miralles, του W. Allsop ή του Frank Gehry με τη θεωρία των fractals. (εικό-νες 1-8)

φίλων αυτοδιδάκτους φιλοσόφους. Διδάσκοντες – διδασκόμενοι και ερευνητές σκύβουν ξανά στα φιλοσοφικά κείμενα, αναδεικνύοντας τα τμήματα εκείνα που αφορούν το χώρο, την πόλη, την οργάνωση της κοινωνίας, την αισθητική, την αναπαράσταση. Εκδίδονται και επανεκδίδονται με επιτυχία σχετικά βιβλία που αναφέρονται σε κείμενα φιλοσόφων. Αρχιτεκτονικά ρεύματα αντιστοιχίζονται με φιλοσοφικά.

Όπως λένε και οι S. Best και D. Kellner «... Οι μετα-στρουκτουραλιστές έδωσαν προτεραιότητα στο σημαίνον ως προς το σημαϊνόμενο, αναδεικνύοντας τη δυναμική παραγωγικότητα της γλώσσας, την αστάθεια των εννοιών και την τομή με σχήματα αναπαράστασης των εννοιών...».

Αυτό βέβαια το οποίο είναι ενδιαφέρον και καινοφανές είναι ότι οι Φιλόσοφοι τώρα μοιάζουν να ενδιαφέρονται ιδιαίτερα με τα ερωτήματα για το χώρο. Φαίνεται ότι ανακαλύπτουν στην Αρχιτεκτονική μια σημαντική περιοχή για τις φιλοσοφικές αναζητήσεις τους. Στα αρχιτεκτονικά ακροατήρια, ένα νέο δίδυμο κάνει την εμφάνισή του: του Αρχιτέκτονα και του Φιλόσοφου, ιδανικά εικονογραφημένο από τον P. Eisenman και τον Jacques Derrida.

Γ. Η νομιμοποίηση των νέων μεθοδολογικών προσεγγίσεων

Η παιδαγωγική διδασκαλία της αρχιτεκτονικής στα συνθετικά θέματα δεν φαίνεται να άλλαξε μέσα σ' ένα αιώνα. Διδάσκοντες και διδασκόμενοι εξακολουθούν σε μία πρόσωπο με πρόσωπο σχέση να εφαρμόζουν μια παιδαγωγική που βασίζεται λίγο ή πολύ στο «μαθαίνω δια του πράττειν» με (προσεγγιστικά) διαδοχικά βήματα που ακολουθούν τη διαδικασία «trial and error» (δοκιμή και λάθος) ή του «reflection in action», όπως το χαρακτηρίζει ο Schön.

Αυτό που αλλάζει είναι το περιεχόμενο των θεμάτων, οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις και τα μέσα αναπαράστασης, τα οποία αντανακλούν κάθε φορά τις αλλαγές των κυρίαρχων φιλοσοφικών ρευμάτων, όπως χρησιμοποιούνται και προβάλλονται στο αρχιτεκτονικό πεδίο. Πολύ σχηματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι:

Την περίοδο του Μοντερνισμού, οι Αρχιτεκτονικές Σχολές αντανακλούν το δικασμό της Μοντέρνας Σκέψης ανάμεσα στο Ρομαντισμό και τον Εμπειρισμό, ανάμεσα στις κοινωνιολογικές και μεθοδολογικές της προκαταλήψεις και το ιδανικό του καλλιτέχνη Δημιουργού (artistic creative self). Οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις που χρησιμοποιούνται στο σχεδιασμό είναι οι αναλυτικές μέθοδοι και το δόγμα form follows function.

Την περίοδο του Μεταμοντερνισμού, ο Στρουκτουραλισμός ανοίγει το δρόμο στις σημειολογικές προσεγγίσεις και το δίδυμο του σημαίνοντος – σημαϊνόμενου βρίσκει

B. Η σχέση φιλοσοφίας και αρχιτεκτονικής διευρύνει τα τελευταία 20 χρόνια τους ορίζοντες και των δύο πειθαρχιών στη θεωρία και την έρευνα.

Γ. Η φιλοσοφική σκέψη νομιμοποιεί και πριμοδοτεί την εισαγωγή νέων μεθοδολογικών προσεγγίσεων για τη διδασκαλία της Αρχιτεκτονικής Σύνθεσης.

Δ. Πολύ συχνά όμως η φιλοσοφία γίνεται παρωδία, καθώς χρησιμοποιείται για την ευθεία μεταφορά φιλοσοφικών εννοιών σε εικόνες.

Η επιρροή της Φιλοσοφίας στις 4 εκδοχές της Αρχιτεκτονικής (πράξη, θεωρία, έρευνα και διδασκαλία) εξετάζεται μέσα στο πλαίσιο σημαντικών αλλαγών, οι οποίες προκαλούνται από:

– Την επικράτηση και κυριαρχία των ψηφιακών μέσων αναπαράστασης και επικοινωνίας (ηλεκτρονικοί υπολογιστές, διαδίκτυο, τηλεόραση).

– Την εμφάνιση και διάδοση νέων μορφών στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό και την απαξίωση της μεταμοντέρνας ιστορικοστικτικής τάσης.

της. Συσχέτιζαν έτσι, πολλές φορές αυθαίρετα, τα δικά τους νέα βήματα (νέες μορφές και νέες απόψεις για το χώρο) με τις τρέχουσες φιλοσοφικές απόψεις, επιχειρώντας να εγκαθιδρύσουν και να νομιμοποιήσουν το «νέο παράδειγμα», την κυρίαρχη δηλαδή άποψη για το χώρο, η οποία θα αποκτούσε παγκόσμια αναγνώριση και θα καθίστατο παράδειγμα προς μίμηση. Στις αρχές του αιώνα μας αυτά τα νέα βήματα αφορούσαν κυρίως την κατασκευή και τη δυναμική των νέων υλικών (οπλισμένο σκυρόδεμα και ατσάλι). Στο τέλος του αιώνα μας, τα νέα βήματα προκύπτουν από τα εργαλεία αναπαράστασης του χώρου, τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές και τις υβριδικές μορφές που παράγουν, οι οποίες δεν υπάγονται στους κανόνες της ευκλείδειας γεωμετρίας. Οι υβριδικές μορφές θεωρούνται εγγύτερες στις μορφές της φύσης και τις νέες οντολογικές ερμηνείες, οπτικοποιώντας και μεταφέροντας στην αρχιτεκτονική τις θεωρίες του χάους ή των fractals. Αυτές οι υβριδικές μορφές αποστειρωμένες από χρήσεις, πολιτιστικές αξίες, κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα, απαιτούν τη

Εικόνα 5: C. Fournier, P. Cook, Graz Austria, Πινακοθήκη

Εικόνα 6: Zaha Hadid, Taichung Taiwan, Πινακοθήκη

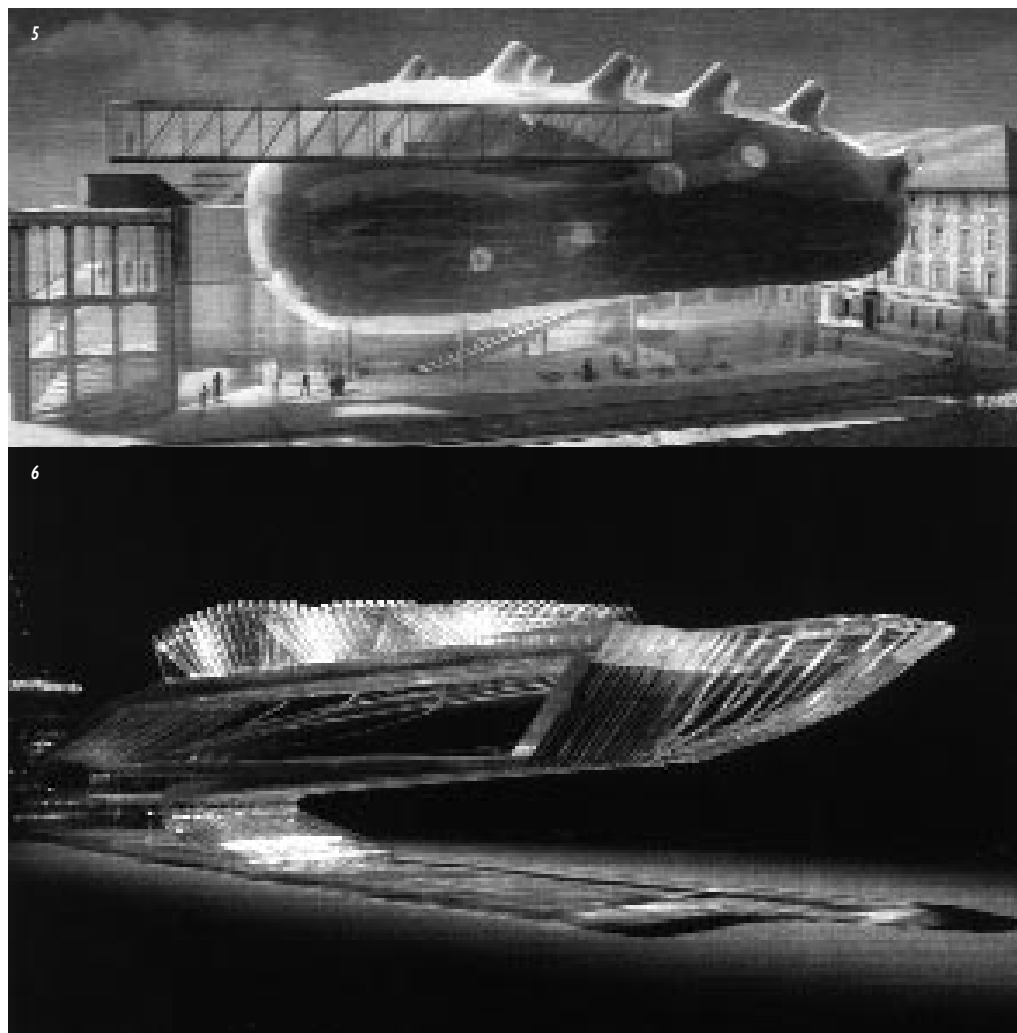
στην τυπολογία το βασικό όχημα για τη σύνθεση, ενώ παράλληλα η φαινομενολογία επανεισάγει το ιδεώδες του καλλιτέχνη Δημιουργού.

Τη δεκαετία του '90 η Μεταστρουκτουραλιστική σκέψη (Lacan, Foucault, Derrida, Althouser) απελευθερώνει τις Αρχιτεκτονικές Σχολές από τις προκαταλήψεις των προνομιακών μεθοδολογικών πεδίων και νομιμοποιεί σχεδόν οτιδήποτε ως όχημα για έμπνευση και σχεδιασμό στην Αρχιτεκτονική Σύνθεση.

Αυτό που βιώνουμε σήμερα στις Αρχιτεκτονικές Σχολές είναι η ασταθής συμβίωση όλων των μεθοδολογικών από-

Αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί, παρουσιάζει αρχιτεκτονικό έργο, αρχιτεκτονικά συνέδρια, εκθέσεις, αποκτούν τίτλους από φιλοσοφικές έννοιες. Ο νομάδας του Deleuze, ή η πτύχωση, η αποδόμηση του Derrida, τα quartz του Virillio γίνονται τα φετίχ των αρχιτεκτόνων και των θεωρητικών της αρχιτεκτονικής.

Και η παρωδία συνίσταται στο ότι οι φιλοσοφικές έννοιες αποκτούν υλικότητα, δηλαδή γίνονται μορφές, οπτικοποιούνται κυριολεκτικά από την αρχιτεκτονική πράξη. Δεν είναι πια οι έννοιες τα οχήματα για την αρχιτεκτονική σκέψη και φαντασία, αλλά η οπτικοποιημένη αντιστοιχία

ψων, σε μια χαοτική αλλά ελπιδοφόρα συγκρουσιακή συνύπαρξη.

Δ. Η φιλοσοφία ως παρωδία

Πολύ συχνά όμως οι φιλοσοφικές έννοιες μετασχηματίζονται ευθέως σε χώρο. Χρησιμοποιούνται στα αρχιτεκτονικά ακροατήρια σαν λέξεις-κλειδιά που αμέσως προσδίδουν «νόημα» σε ό,τι ενδιαφέρον ή α-νόητο, ωραίο ή άσχημο εκτίθεται. Οι μαγικές αυτές λέξεις είναι δάνεια από το λόγο φιλοσόφων. Πολλές φορές δεν χρειάζεται καν να ξέρει ο ομιλητής το περιεχόμενό τους ή το φιλοσοφικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκαν. Αρκεί να τις εκφέρει. Μέσα σ' ένα κλίμα συνεννοχής ο ομιλητής κλέβει το μάτι πονηρά στους γνωρίζοντες, λέγοντας «είμαι ένας από σας» και απαξιώνει όσους ομολογούν ότι δεν κατάλαβαν τίποτα.

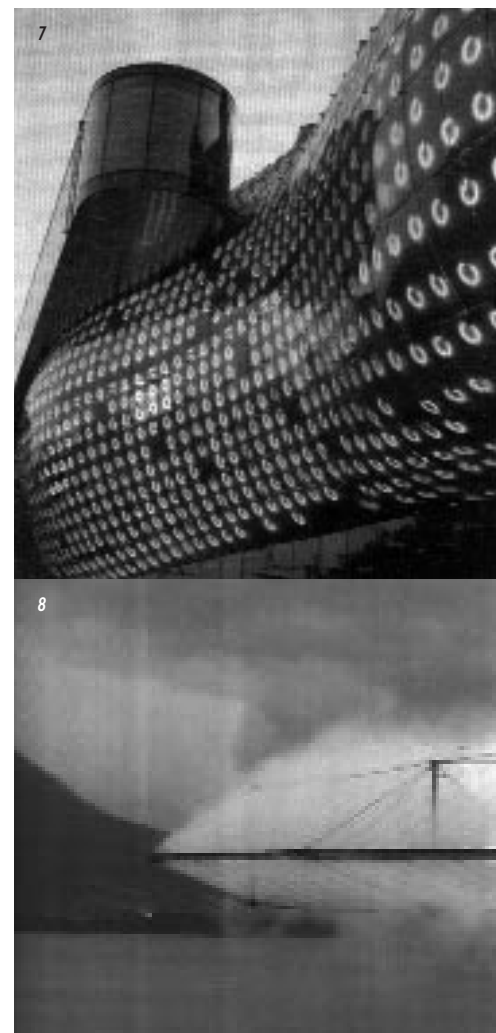
τους με μορφές της αρχιτεκτονικής πράξης. Ο φετικισμός αυτός εξυπηρετεί και έναν άλλο μείζονα στόχο. Οι άυλοι υβριδικοί χώροι που παράγονται από τα νέα προγράμματα των ηλεκτρονικών υπολογιστών και οι μορφές επιστημονικής φαντασίας που προβάλλονται είναι απολύτως αποστειρωμένοι από τις κοινωνικές σχέσεις, τις περιβαλλοντικές ανάγκες, τις πολιτιστικές ιδιαιτερότητες, ή τις οικονομικές δυνατότητες. Είναι χώροι που προκύπτουν από το «αθώο μάτι» του ηλεκτρονικού υπολογιστή και τις επεμβάσεις του χειριστή του, για να παραφράσω τη γνωστή φράση του Moholy-Nagy. Είναι αναγκαία λοιπόν η συσχέτισή τους με φιλοσοφικές έννοιες που επιχειρούν είτε να κατανοήσουν μείζονες εκφράσεις του πολιτισμού μας (π.χ. κινητικότητα – αποξένωση κ.ο.κ.), είτε να ερμηνεύσουν τις επιστημολογικές τομές στην κατανόηση του σύμπαντος (θεωρίες του χάους, fractals κ.λπ.), διότι έτσι αποκτούν επιστημονική και πολιτισμική εγκυρότητα.

Εικόνα 7: C. Fournier, P. Cook, Graz Austria, Πινακοθήκη

Εικόνα 8: Diller & Scofidio, Swiss EXPO 2002, Κτίριο στην ομίλη

Ε. Επανεξετάζοντας την Αρχιτεκτονική

Η Φιλοσοφία προσφέρει τις έννοιες για την επανεξέταση της Αρχιτεκτονικής στο νέο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και της ψηφιοποίησης και ο ρόλος της είναι αναντικατάστατος. Είναι το ασφαλές έδαφος ανάπτυξης κριτικής σκέψης για την κατανόηση και ερμηνεία κομβικών στοιχείων του πολιτισμού μας: το ρόλο των media, της εικόνας, τον κυβερνοχώρο, τις διευρυμένες παγκόσμιες αγορές και τον μετακινούμενο άνθρωπο-νομάδα που απαιτούν. Επανεισάγει το γιατί σε ό,τι θεωρείται δεδομένο από την «ανώνυμη

ομοφωνία» που δημιουργείται σε ένα παγκόσμιο επίπεδο. Αποκαλύπτει τη ρηχή διανοουμενοποίηση, την οποία διέρχεται η αρχιτεκτονική φιλοσοφία σήμερα, για να ερμηνεύσει μορφές ευθέως παραγόμενες από τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές και να τους προσδώσει στοχαστικό βάθος. Απέναντι στις ταχύτερες εικόνες της εικονικής πραγματικότητας, η Φιλοσοφία αντιπαράθετε το στοχασμό και τις έννοιες. Είναι ο Jameson που υπενθυμίζει ότι «... οι εικόνες πολύ συχνά κατανοούν μια παρωδία αναφερόμενες όχι στην πραγματικότητα, αλλά σε άλλες εικόνες». Είναι ο Paul Ricœur που αποκαλύπτει ότι η φαντασία ηγαίνει κυρίως από τη γλώσσα. Είναι ο Paul Virillio που καταγγέλλει το Internet ως το δίκτυο των δικτύων για τη μεταβίβαση του «νέου οράματος» του κόσμου, την πλανητική τηλεκατασκόπευση, την κυβερνοοπτική που δεν κάνει επαφή ούτε με την «παλιά αισθητική» του Ευρωπαϊκού Μοντερνισμού

ούτε με την ηθική των Δυτικών Δημοκρατιών. Ο Paul Virillio που αγωνιά μήπως η αντιπροσωπευτική Δημοκρατία κάτω από την πίεση της επιταχυνόμενης ιστορικής πραγματικότητας με το «εμπόριο του ορατού» θα φέρει την «ομόφωνη υποστήριξη», ότι δηλαδή δεν κατάφερε να δημιουργήσει κανένα απολυταρχικό καθεστώς διαμέσου της ιδεολογίας.

Η αρχιτεκτονική εκπαίδευση είναι σήμερα περισσότερο ευάλωτη παρά ποτέ. Οι σχολές υπόκεινται στη γοητευτική διείσδυση της εικονικής πραγματικότητας ευκολότερα, ακριβώς επειδή οι ίδιες διαχειρίζονται την απεικόνιση του πραγματικού και όχι το πραγματικό.

Η Φιλοσοφία απομυθοποιεί την κυριαρχία των ηλεκτρονικών υπολογιστών, την ηγεμονία των υβριδικών χώρων και υπενθυμίζει συνεχώς ότι ο χώρος της Αρχιτεκτονικής δεν είναι άυλος αλλά, όπως λέει ο Saskia Sassen, είναι υλικός που πρέπει να φτιαχτεί και να κατασκευαστεί. Γι' αυτό η φιλοσοφία είναι σήμερα στην αρχιτεκτονική εκπαίδευση πολυτιμότερη παρά ποτέ:

- Είναι το ασφαλές έδαφος ανάπτυξης κριτικής σκέψης για την κίνηση των ρευμάτων και απόψεων της αρχιτεκτονικής δημιουργίας.
- Είναι το ασφαλές έδαφος για την κατανόηση των τομών της επιστήμης στην προσπάθεια ερμηνείας και επανερμηνείας του κοσμολογικού γίνεσθαι που ενδιαφέρει την αρχιτεκτονική.
- Είναι, τέλος, το ασφαλές έδαφος για την ανάδειξη των κεντρικών ερωτημάτων που απασχολούν την εποχή μας και των επιπτώσεών τους στο δομημένο χώρο, στις ανθρώπινες σχέσεις και στην κοινωνία.

Βιβλιογραφία

1. Linda N. Groat: *Rescuing Architecture from the Cul de Sac*, J.A.E. 43/3 May 1992.
2. Mark Jarzombek: *A Prolegomena to Critical Historiography*, J.A.E. 52/4 May 1999, p.p. 197-206.
3. S. Best, D. Kellner: *Postmodern Theory*, Mac Millan, 1991, p.p. 21.
4. Neil Leach: *Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory*, Routledge, London, 1997.
5. A. Fowler: *A Dictionary of Modern Critical Terms*, p.p. 190.
6. Richard Kearny: *The Crisis of Post-Modern Image*, in ed. D. Griffiths *Contemporary French Philosophy*.
7. Dr. Alberto Perez-Gomez: *Architecture and its Image*, Interview in EAAE, News Sheet no. 64.
8. Kenneth Frampton: *Technoscience and Environmental Culture: A Provisional Critique*, J.A.E. 54/3 February 2001, p.p. 123-129.

Από την ποιητική εικόνα στον εικονικό μύθο

των **Βάνας Τεντοκάλη, Λυδίας Καλλιπολίτη, Αλέξανδρου Τσάμη***

* Η Βάνα Τεντοκάλη είναι Δρ Αρχιτεκτονικής, επίκουρη καθηγήτρια Τμ. Αρχιτεκτόνων Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (ΑΠΘ)

Η Λυδία Καλλιπολίτη και ο Αλέξανδρος Τσάμη είναι αρχιτέκτονες ΑΠΘ, μεταπτυχιακοί φοιτητές SMArchS, διδακτικοί συνεργάτες και μέλη του Multidisciplinary Design Group in Theory, Design and Technology, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, MIT

Όταν ο Gaston Bachelard υποστήριζε, ότι «η ποιητική εικόνα αποτελεί ένα αιφνίδιο ανάγλυφο του ψυχοσκόπου» (Bachelard 1958, 5), κατά πόσα πιθανότητα δεν φανταζόταν, ότι η άποψη αυτή θα αποτελούσε το έναυσμα για τη διερεύνηση της «εικονικής» (virtual) αρχιτεκτονικής. Αναφερόμαστε σε άρθρο του Mark Goulthorpe, στο οποίο στρέφεται με ενθουσιασμό σ' αυτήν την «ποιητική εικόνα», προκειμένου να αντλήσει «καινούργιες εικόνες δημιουργικής πιθανότητας, μέσα από τις οποίες μπορούν να χαραχθούν ουσιαστικοί στόχοι για μια γνήσια πολιτισμική

γένεση της μορφής» (Goulthorpe 2003, 82-29). Διερευνώντας το συνθετικό μέρος του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού μέσα από τον υπολογιστή, η ματιά του Goulthorpe είναι στραμμένη προς την «ποιητική εικόνα», την οποία θεωρεί ως μια αστείρευτη πηγή πιθανοτήτων, από τις οποίες μπορεί να πηγάζει η μορφή.

Όταν ο Eiel Saarinen υποστήριζε, ότι δια των μαθηματικών η αρχιτεκτονική θα ανακτούσε τη χαμένη της πλαστικότητα, (Saarinen 1948) επίσης δεν φανταζόταν, ότι το έργο του θα αποτελούσε το έναυσμα για μια εικαστική και μάλιστα πλαστική διερεύνηση της «εικονικής» αρχιτεκτονικής. Αναφερόμαστε σε άρθρο του Mark Burry, στο οποίο κάνει έκκληση για μια προοπτική της αρχιτεκτονικής, η οποία ως «μητέρα» των πλαστικών και οπτικών τεχνών, μπορεί να οφείλει να επανακτήσει την εικαστική της καταγωγή με τη συνηγορία των μαθηματικών (Burry 2003, 8-19). Προσβλέποντας σε μια αρχιτεκτονική που θα μπορούσε με βάση τα μαθηματικά να ξεπεράσει τη γεωμετρική της υπόσταση, αναζητά δρόμους επανάκτησης της πλαστικότητάς της.

Και ο Goulthorpe και ο Burry είναι δύο αρχιτέκτονες πρωτοπόροι στη διερεύνηση της αρχιτεκτονικής σύνθεσης μέσα από τη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Φυσικά δεν είναι οι μόνοι στο παγκόσμιο στερέωμα και θα ήταν άδικο, εάν δεν αναφέραμε τους Greg Lynn και Marcos Novak, αλλά και τους παλαιότερους, οι οποίοι καινοτόμησαν και σ' αυτό τον τομέα, όπως οι Peter Eisenman, Bernard Tschumi, κ.ά. Εάν στο παρόν άρθρο περιοριζόμαστε μόνο σ' αυτούς, είναι διότι, πέραν από λόγους οικονομίας χώρου, το έργο τους δίνει ανάγλυφα το έναυσμα της επιστημολογικής συζήτησης για την εισαγωγή του «εικαστικού μύθου» στη διερεύνηση της βασικής συνθετικής ιδέας μέσα από τον υπολογιστή. Κατά πόσο δηλαδή το στάδιο της συνθετικής επεξεργασίας, που οδηγεί στην αποκρυστάλλωση της βασικής ιδέας, μπορεί να λαμβάνει χώρα ηλεκτρονικά.

Η συζήτηση αυτή στην Ελλάδα μάλλον έχει αργήσει. Μαζί της αναπόφευκτα έχει αργήσει και η αντίστοιχη εφαρμογή. Ίσως το έλλειμμα αυτό, εκτός από τους λόγους της γνωστής υστέρησης του τόπου μας σε σχέση με τον υπόλοιπο «δυτικό» κόσμο, να οφείλεται και στην απουσία βούλησης που προσιδιάζει σε έναν κλάδο αρχιτεκτόνων, ο οποίος τα τελευταία χρόνια τελεί εν αμηχανία, τουλάχιστον ως προς τον τομέα αυτόν. Μια αμηχανία που μπορεί να ερμηνευτεί ως αποτέλεσμα του χάσματος των γενεών και που οξύνθηκε από την είσοδο των υπολογιστών και την εισαγωγή της σχετικής τεχνολογίας, την οποία κυρίως εγκολπώθηκαν και κατέκτησαν οι καινούργιοι-ες αρχιτέκτονες και αρχιτεκτόνισσες, με όποιον τρόπο και αν την κατέκτησαν,

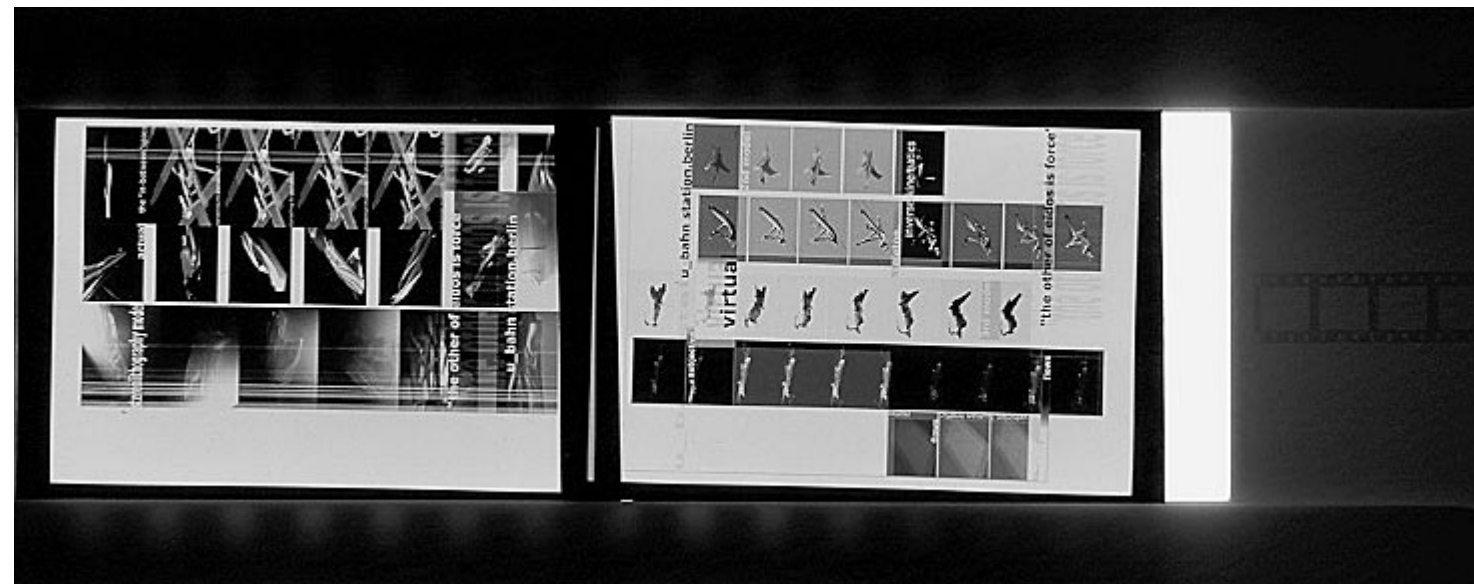
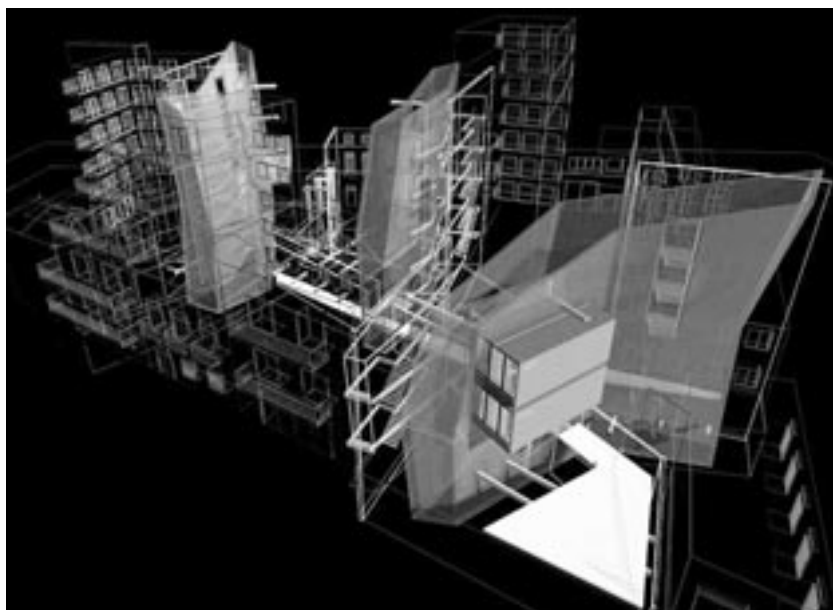
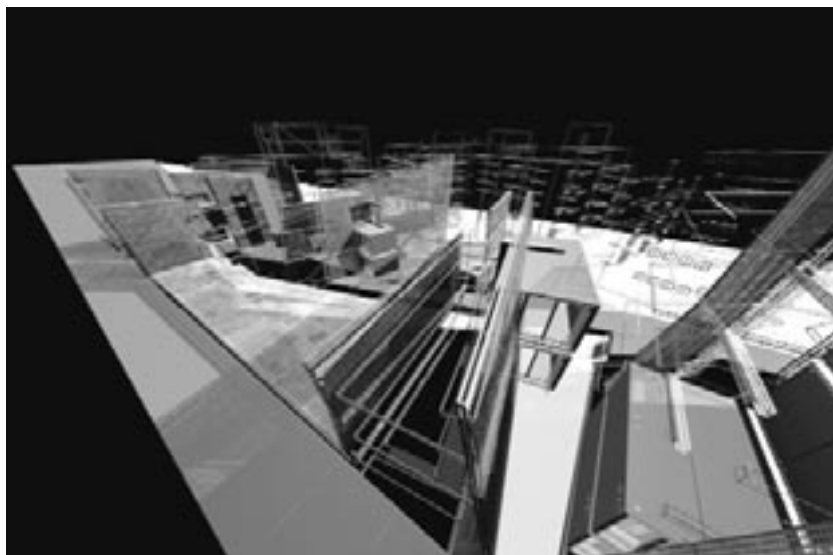
κάτω: Αρτόπουλος Γιώργος, Ιακώβου Πόπη, Κωνσταντόγλου Μαρία, «Σταθμός μετρό: Μακρού από την Ισορροπία κατάσταση» 2002 Διπλωματική εργασία, Επβλέπουσα: Βάνα Τεντοκάλη (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσ/κης)

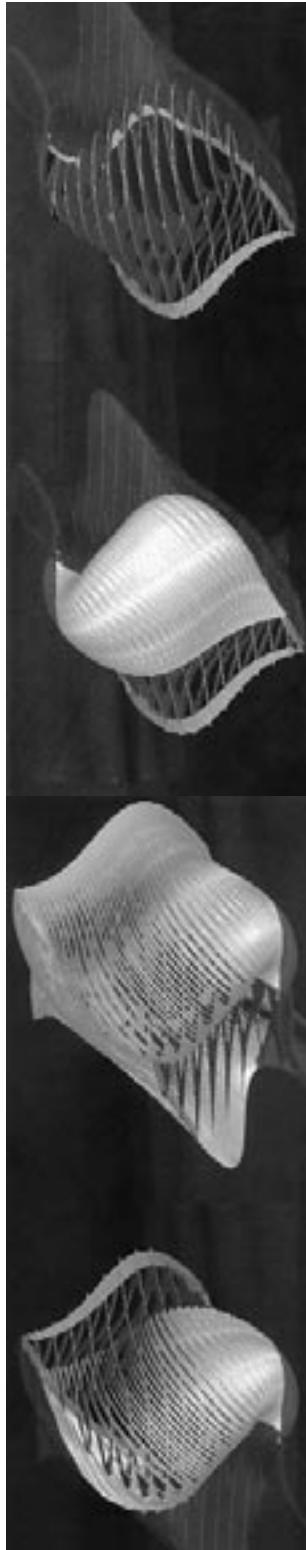
δίπλα: Λυδία Καλλιπολίτη, Αλέξανδρος Τσάμη, «Το σπίτι του ταξιδιώτη» 2001 Διπλωματική εργασία, Επβλέπουσα: Βάνα Τεντοκάλη (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσ/κης)

κυρίως βέβαια εξωπανεπιστημιακά. Βέβαια η κατάκτηση των νέων τεχνολογιών από τις καινούργιες γενιές των αρχιτεκτόνων περιορίστηκε στη σχεδόν αποκλειστική τους χρήση στο τεχνικό μόνο μέρος της σχεδίασης της μελέτης και όχι στο συνθετικό. Αυτή μοιάζει παράλληλα να είναι και η παρεκόμενη κατεύθυνση από τα αντίστοιχα προγράμματα σχετικών μαθημάτων σε όσες από τις πέντε πανεπιστημιακές σχολές προσφέρονται, με ελάχιστες εξαιρέσεις, όπως ίσως του ΕΜΠ. Μια τεχνολογία όμως που άφησε πίσω όσους από μας τους πενηντάρηδες μηρυκάζαμε ή συνεχίζουμε ακόμη να μηρυκάζουμε, στερεοτυπικά κατάλοιπα, που πολώνουν από τη μια τις σύγχρονες τεχνολογίες ως πολύ τεχνοκρατικές και από την άλλη τις παλιές καλές συνταγές του αρχιτέκτονα προοδευτικού καλλιτέχνη με το ανεμίζον κασκόλ, που κυκλοφορεί με το κοντρό μολύβι (3B η 4B η 8B) η το κάρβουνο, ατενίζοντας εκστασιασμένος το ηλιοβασιλέμα στο Σούνιο και προσδοκώντας είτε για την έμπνευση που θα έλθει είτε για την επανάσταση που δεν θα έλθει. Τα πράγματα ευτυχώς δεν είναι έτσι. Ή τουλάχιστον δεν είναι ακριβώς έτσι. Ή ίσως θα μπορούσαν να μην είναι καθόλου έτσι:

Αρκεί να πειστούν, να πειστούμε, οι μεγαλύτερες γενιές

ότι η εισαγωγή των υπολογιστών στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό δεν εξαντλείται στο τεχνικό μέρος της εκτέλεσης της μελέτης, αλλά περιλαμβάνει εξ ολοκλήρου όλα τα στάδια της αρχιτεκτονικής διαδικασίας, αρχής γενομένης από τη βασική συνθετική ιδέα ή κυρίως από αυτήν. Κυρίως από αυτήν. Διότι ο καινούργιος «εικονικός» κόσμος που ανοίγεται στη σύνθεση, δεν έχει όρια. Δεν αυτοπεριορίζεται στη γεωμετρία. Ανοίγεται σε ασύλληπτης ελευθερίας σφαίρες, στις οποίες οι συμβατικές έννοιες της γραμμής, της επιφάνειας, του όγκου μπορούν και χάνουν (όταν δεν θέλουν να διατηρούν) την αυτοτέλειά τους, αποκοτούν αφάνταστες ιδιότητες πλαστικότητας, ξεχύνονται σε ακαθόριστες, αλλά και καθορισμένες ροικότητες, ακολουθούν με ιλιγγιώδεις ταχύτητες μετάλλαξη εισχωρώντας στα μεταίχμια ανάμεσα σε πρωτόγονα υλικά, σπάζοντας τα στεγανά περιχαράκωσης ανάμεσα σε υλικά κατασκευής και ένδυσης, ανάμεσα σε υφάσματα για κτίρια και για ρούχα. Και όλα αυτά όχι μόνο στον κόσμο των ιδεών, ούτε μόνο στον κόσμο των εικονικών, ούτε μόνο στον κόσμο των σχεδιασμένων. Αλλά στον κόσμο της κατασκευής. Ο υπολογιστής είναι που με τον ανάλογο προγραμματισμό θα κατασκευάσει τη μακέτα ενός πολύπλοκου παραβολοειδούς, για παράδειγμα, το οποίο μέσα από

πάνω: Mark Burry (Royal Melbourne Institute of Technology), Lary Sass (Massachusetts Institute of Technology), Dominique Ng, Julian Canterbury, Alison Fairley, Kyle Steinfeld, Xiaoyi Ma, Joy Hou (φοιτητές), «Το αναγνωστήριο» 2002. Φοιτητική εργασία σε δύο συνεργαζόμενα μαθήματα με καθηγητές τους παραπάνω
 κάτω δεξιά: Mark Goulthorpe (dECO), «The Paramorph Project (Gateway to the South Bank)» Λονδίνο 1999. Η πρόταση αυτή βασίζεται στη διερεύνηση δύο παραμέτρων (δυναμικής και εφήμερης) του τόπου (κινήσεις, ήχοι, κ.λπ.)

τον παραδοσιακό σχεδιασμό είναι αδιανόητο ακόμη και ως σύλληψη.

Αρκεί να πειστούν, να πειστούν, και οι νεώτερες και οι παλαιότερες γενιές, ότι ο «μύθος», είτε εικαστικός είτε ποιητικός, δεν μπορεί να ξεριζωθεί από τη βασική ιδέα της σύνθεσης είτε με τη χρήση είτε χωρίς τη χρήση του υπολογιστή. Δεν είναι ούτε λιγότερο ούτε περισσότερο σύμφυτος με την παραδοσιακή αντίληψη του σχεδιασμού. Είναι σύμφυτος με την αγωνία για μια «ποιητική εικόνα που είναι ένα αιφνίδιο ανάγλυφο του ψυχισμού» και που ενδεχομένως θα αναπτύσσει στο έπακρο «την πλαστικότητα της εικαστικής της υπόστασης».

Ένα παράδειγμα «εξόρυξης» του μύθου

Ένας μύθος όμως δεν μπορεί παρά να είναι αποκλειστικά και μόνο προσωπικός. Δεν μπορεί και δεν πρέπει να είναι δοτός. Δεν μπορεί, με άλλα λόγια, να είναι διδάξιμος. Διότι ρόλος της εκπαιδευτικής διαδικασίας δεν είναι να διδάξει το μύθο, τον εκάστοτε μύθο, αλλά να οδηγήσει τις καινούργιες γενιές σε δρόμους και στραπούς, μέσα από τις οποίες θα ανακαλύψουν το μύθο. Αιτούμενο με λίγα λόγια στην εκπαιδευτική διαδικασία του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού δεν είναι η συλλογική εμφύτευση του μύθου από τους/τις διδάσκοντες/-ουσες προς τους/τις διδασκόμενους/-ες. Αιτούμενο είναι μέσα από μια κατά το δυνατόν «μαιευτική» παιδαγωγική πρακτική των διδασκόντων/-ουσών να εξορυχθεί ο προσωπικός μύθος από τον κάθε διδασκόμενο και την κάθε διδασκόμενη.

Γι' αυτό και η εκπαιδευτική διαδικασία του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού μοιάζει πολλές φορές με ψυχοθεραπευτική διαδικασία, και μάλιστα ομαδική. Διότι όσο περισσότερο απομακρύνεται από την «αντικειμενική» της διάσταση, τόσο πιο κοντά στο συνθετικό της στόχο πλησιάζει. Όσο περισσότερο αποβαίνει «υποκειμενική», τόσο πιο ανάγλυφο το αποτέλεσμά της ακνοφαίνεται. Για να εγκαθιδρυθεί όμως μια συνθήκη κοινής αποδοχής μιας τέτοιας επικοινωνίας ανάμεσα στις δύο πλευρές διδασκόμενων και διδασκόντων/-ουσών, απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η εκτέλεση «επιθυμίας». Μια «επιθυμία» όμως εξωτερικευμένη δια του λόγου. Ενός λόγου, εκφρασμένου με ποικίλους τρόπους. Με λέξεις που καταγράφουν ιδέες, νοήματα, σκέψεις, σκίτσα, κατασκευές. Όχι με λογική σειρά. Ίσως επί τούτου άναρχα, ασυντόνιστα, συνειρμικά άτακτα. Που διαγράφουν υφαινόντας στο χώρο δύο διαφορετικές υφής και κατεύθυνσης πορείες, μία από και προς το «μύθο» και μία άλλη από και προς την «πραγματικότητα». Βέβαια το παρόν κείμενο περιορίζεται στην πρώτη.

Από και προς το «μύθο»: Το υφάδι από και προς το μύθο δεν είναι απαραίτητα αρχιτεκτονικό. Είναι μάλλον βιωματικό. Αρκεί όμως να ζωντανέψει. Αρκεί ως τέτοιο να μπορέσει να αντλήσει ότι πιο γνήσιο από τα βαθύτερα στρώματα ενός εσωτερικού κόσμου, ο οποίος κλεισμένος ερμητικά εν είδει κρεμμυδιού, αντιστέκεται στην οποιαδήποτε απόπειρα θα ξετύλιγε την εσωστρέφειά του. Κάπου εκεί μέσα βρίσκεται κατακωνιασμένος μάλλον ο μύθος. Ένας μύθος βαθιά προσωπικός. Ένας μύθος, ο οποίος όσο πιο προσωπικός αποβαίνει, τόσο πιο διαπροσωπικός, τόσο πιο επικοινωνήσιμος καθίσταται. Εξ άλλου η μυθολογία δεν αποτελεί προνόμιο αποκλειστικό της αρχιτεκτονικής, η οποία ιδιαίτερα στις σημερινές συνθήκες καταφεύγει σε εννοιολογικά δάνεια από άλλα πεδία, όπως

λογοτεχνία, ψυχανάλυση, μουσική, θέατρο, κινηματογράφο, ζωγραφική. Εξ άλλου η μυθολογία, σύμφωνα με την Virginia Woolf, είναι σαν τον ιστό της αράχνης. Κολλημένη και από τις τέσσερις γωνίες στη ζωή. Εξ άλλου, θα λέγαμε εμείς, η μυθολογία άλλοτε πιο υπαινικτικά και άλλοτε πιο κραυγαλέα, άλλοτε γονιμοποιεί την «ύφανση της πλοκής» της πραγματικότητας και άλλοτε γονιμοποιείται απ' αυτήν... Ακόμη και της εικονικής...

Βιβλιογραφία

1. Bachelard G. (1958) *Ποιητική του Χώρου*. Αθήνα: Χατζηνικολή.
2. Burry M. (2003) "Between Surface and Substance", in *AD*, vol. 73, issue 2, pp. 8-19.
3. Goulthorpe M. (2003) "Notes on Digital Nesting. A Poetics of Evolutionary Form", in *Thresholds* 26, pp. 82-89.
4. Grosz El. (1997) "Cyberspace, Virtuality and the Real: Some Architectural Reflections", in *Anybody*. Cambridge MA: The MIT Press, pp. 108-117.
5. Saarinen El. (1948) *The Search for Form in Art and Architecture*. NYNY: Dover.
6. Tentokali V. (2003) "Understanding the city through the self-understanding of gender", in Tarasti E. (ed) *Understanding – Misunderstanding. Contributions to the study of the hermeneutics of signs*. Helsinki: ACTA Semiotica Fennica XVI, pp. 418-429.

Επιχειρήσεις. Έρευνα. Αρχιτεκτονική!

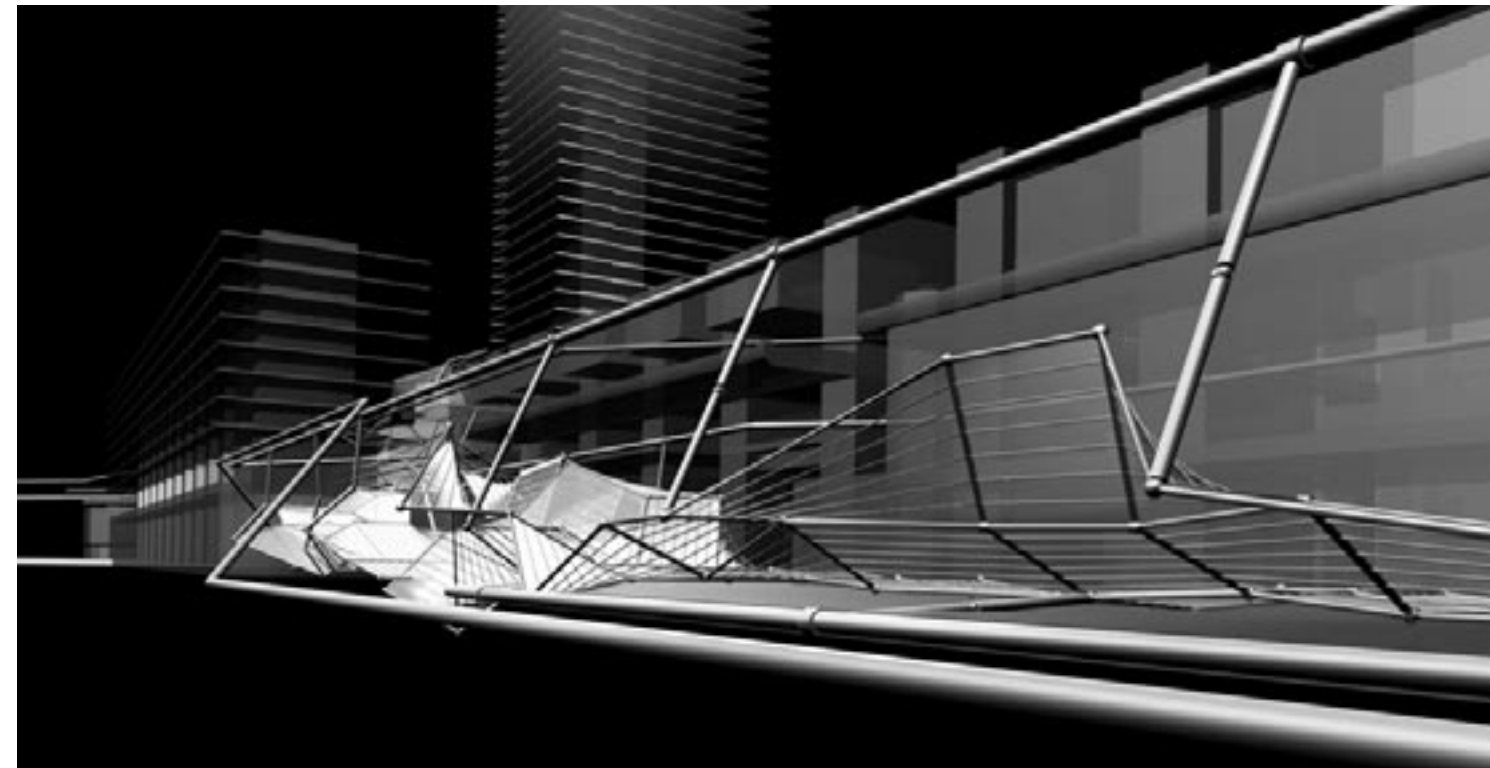
του **Νικόλαου Πατσαβού**, αρχιτέκτονα

«Ίσως μια μέρα να γνωρίσουμε πως δεν υπήρξε καμία τέχνη παρά μόνο η ιατρική»
 Jean-Marie Gustave Le Clézio, *HAL*

Το άρθρο αυτό επιχειρεί να αναλύσει τους τρόπους με τους οποίους έννοιες όπως «επιχειρησιακότητα» (operativity) και έρευνα, έχουν πρόσφατα (επαν)εισαχθεί στη θεωρία και πρακτική της αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης. Οι νέες αυτές εκπαιδευτικές πρακτικές αναφέρονται, μεταξύ άλλων, στις έννοιες του προγράμματος και του διαγράμματος όπως έχουν αναπτυχθεί από τον αρχιτέκτονα Rem Koolhaas και το φιλόσοφο Gilles Deleuze, αλλά και σε δάνεια(;) από τη σύγχρονη θεωρία διοίκησης επιχειρήσεων και τη μεταμοντέρνα επιστήμη. Τα δεδομένα που παρουσιάζονται μελετώντας την περίπτωση του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών αρχιτεκτονικού σχεδιασμού της Architectural Association, το AA Design Research Laboratory (AADRL), συγκρίνονται απευθείας με το λόγο εκείνων των επιστημόνων και managers στα οποία τα ίδια αναφέρονται. Με αυτό τον τρόπο ελέγχονται «από τα μέσα» τα επιχειρήματα που συγκροτούν το σύμπλοκο επιχειρήσεις-έρευνα-αρχιτεκτονική αλλά και αναπτύσσεται η ακόλουθη θέση: η αντιμετώπιση του σχεδιασμού αποκλειστικά ως μια επιχειρηματική δραστηριότητα βασισμένη

στην επιστημονική έρευνα –όχι δηλαδή και ως ένα μέσο καλλιτεχνικής έκφρασης– πετυχαίνει, κατ' αρχήν, να ανανεώσει τον αρχιτεκτονικό λόγο τοποθετώντας τον σε ένα ευρύ διεπιστημονικό περιβάλλον. Ωστόσο, η καθολική άρνηση του αισθητικού υπερεκτιμά τη νομιμοποιητική δυνατότητα της οποιασδήποτε αναφοράς στις επιχειρήσεις και την επιστήμη ενώ υποτιμά την ίδια της την αξία η οποία βρίσκεται ακριβώς στο πώς από την πλευρά τους οι επιχειρήσεις και η επιστήμη έχουν αναδιοργανωθεί υπό τους όρους ενός λανθάνοντος αισθητικού παραδείγματος. Η πρόταση αυτή δεν αντιπαράθετεί μια πιθανή πρωτοκαθεδρία του αισθητικού. Απλά δοκιμάζει να προσδιορίσει με σχετική «ασφάλεια» τις συνθήκες διαμόρφωσης της νέας αυτής κατάστασης της αρχιτεκτονικής γνώσης ειδομένης ως χώρο αυτονομίας και ελευθερίας για την αρχιτεκτονική και την παιδεία.

Το AADRL είναι ένα δεκαεξάμηνο πρόγραμμα Master in Architecture (M. Arch.) το οποίο, ανταποκρινόμενο στις αναδυόμενες μη-ιεραρχημένες, ετερογενείς κοινωνικές δομές, χωρικές μορφές και ψηφιακές τεχνικές, αντιμετωπίζει τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό ως μια αναλυτική διαδικασία επεξεργασίας και συσχετισμού δεδομένων και μεταβλητών. Η διαδικασία αυτή έχει ως αντικείμενο τον εντοπι-

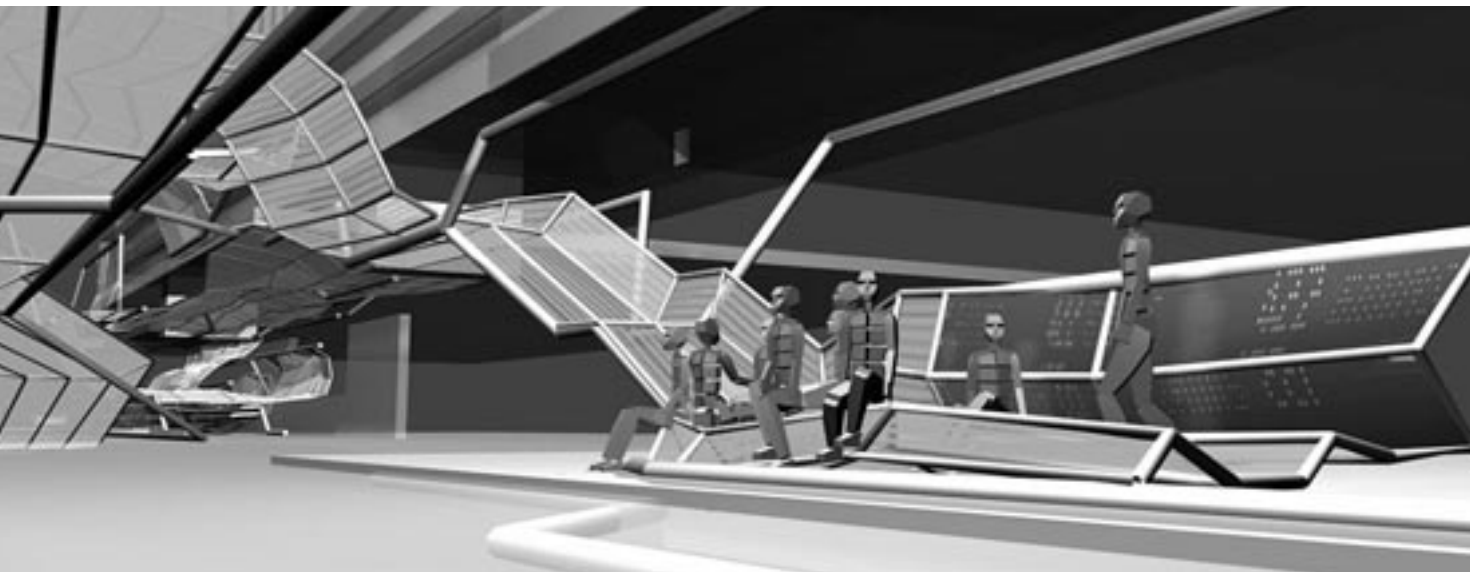

σμό σχέσεων μεταξύ των πληροφορικών συστημάτων που περιγράφουν τον κόσμο μας και των μορφών της ανθρωπίνης συμπεριφοράς. Θεωρείται πως οι νέες τεχνικές αναπαράστασης αυτής της στατιστικής πληροφορίας μπορούν να ενεργοποιήσουν μορφογεννητικούς μηχανισμούς (αντίστοιχους με αυτούς που μελετά η βιολογία) ιδιαίτερα ενδιαφέροντες για την αρχιτεκτονική. Οι υπεύθυνοι του προγράμματος, Patrik Schumacher και Brett Steele, κοιτούν τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας σύγχρονων καινοτόμων επιχειρήσεων και ερευνητικών ομάδων και αντίστοιχα προτείνουν ένα μοντέλο βασισμένο στην ομαδική εργασία, την ευελιξία, την κοινή πρόσβαση σε πληροφορίες και τεχνικές αλλά και τη συχνή κριτική (τόσο από εσωτερικούς όσο και εξωτερικούς παρατηρητές) καθώς και τα ιδιαίτερα σφικτά χρονοδιαγράμματα...

Σύμφωνα με τον Schumacher, «η δυναμική της ανάπτυξης πηγάζει από την οικονομία όπου η πίεση για καινοτομία είναι διαρκής. [Συνεπώς,] πρωτοπορεία είναι ο εναρμονισμός της [εγγενώς συντηρητικής] αισθητικής ιδεολογίας

Esprit Nouveau για χρήση όλων των υπάρχουσών γνώσεων αλλά και η διατύπωση του Theo van Doesburg περί μιας εποχής εχθρικής απέναντι σε κάθε υποκειμενική υπόθεση εργασίας στην τέχνη, την επιστήμη και την τεχνολογία, συνοψίζονται, ίσως, στην αγωνιώδη ερώτηση του Gropius: Υπάρχει μία επιστήμη του σχεδιασμού;

Αν υποθεθεί ότι διανύουμε μια νέα μοντέρνα εποχή, αυτό που τη διακρίνει από τον πρώτο «ηρωικό» μοντερνισμό των αρχών του 20ού αιώνα είναι, βασικά, η συνείδηση της ιστορικότητας μιας τέτοιας απόφασης-στάσης. Το νεομοντέρνο λειτουργεί ως μεταγλώσσα, έχει ανάγκη να αναφέρεται στο μοντέρνο (στον «επιστημονικό σχεδιασμό/scientific design» με την έμφασή του στο προϊόν), στο ύστερο μοντέρνο (τη «σχεδιαστική επιστήμη/design science» και την επικέντρωση στη διαδικασία). Η ενσωμάτωση της κριτικής που έχει ασκηθεί στα δύο προηγούμενα μοντέλα, καθώς και η διαπίστωση ότι ο σχεδιασμός αντιμετωπίζει «κακοήθη/wicked» προβλήματα τα οποία δεν είναι δυνατό να προσεγγιστούν με τα εργαλεία της επιστή-

με τη λογική της παραγωγής». Η αρχιτεκτονική καλείται να διδαχθεί από τον τρόπο που «η δομή και το μοντέλο της οικονομικής δραστηριότητας εντάσσονται στις διαδικασίες της έρευνας και της επιστήμης»² ακόμα και αν αυτό συνεπάγεται την «αναστολή του αισθητικού»-την άρνηση του στυλ. Το παράδοξο είναι πάντως πως, ιστορικά, τουλάχιστον κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα, αυτή ακριβώς η προσπάθεια άρνησης του αισθητικού οδήγησε στην παραγωγή μιας σειράς από σαφή στυλ...

Ο πειραματισμός και ο επιστημονισμός αποτελούν τυπικά χαρακτηριστικά της μοντερνιστικής πρωτοπορείας στην τέχνη και την αρχιτεκτονική. Το «εργαστήριο», η «δοκιμή», όροι από την επιστήμη και την τεχνολογία, έχουν χρησιμοποιηθεί από αρχιτέκτονες και καλλιτέχνες με τρόπους που συχνά ξεπερνούν την απλή μεταφορά. Η εφαρμογή πειραματικών μεθόδων στην τέχνη προϋποθέτει ένα διαδίδιστο σχέδιο ανάπτυξης της τόσο σε βάθος (με την ενίσχυση της υλικής και θεωρητικής της βάσης και την απελευθέρωση της ατομικής δυναμικής του καλλιτέχνη από τα στυλ και τις Σχολές) όσο και κατά μήκος (προς άλλα πεδία όπως η επιστήμη, η οικονομία, η πολιτική, η ψυχανάλυση κ.ά.). Τα «πειράματα» των σουρεαλιστών, η έκκληση του Le Corbusier μέσα από τις σελίδες του L'

μησ και της τεχνολογίας (engineering) που ασχολούνται με «ήμερα/tame» προβλήματα, έχει οδηγήσει στο αίτημα για μια «επιστήμη του σχεδιασμού/science of design», μια σπουδή και πρακτική που, αν και κάνει χρήση επιστημονικών μεθόδων, δεν διατάζει ταυτόχρονα να θεωρεί το σχεδιασμό ως μια δραστηριότητα «μη επιστημονική».

Η επιστήμη του σχεδιασμού περιέχει στη συντακτική της συνθήκη την υπόθεση πως ίσως τελικά ο σχεδιασμός δεν έχει και τόσο πολλά να διδαχθεί από την επιστήμη. Ίσως είναι η επιστήμη εκείνη που έχει κάτι να πάρει από το σχεδιασμό... σαν η επιστήμη να λειτουργούσε εντός ενός οιωνεί «σχεδιαστικού παραδείγματος». Παράδειγμα αυτού αποτελεί η έρευνα του μαθηματικού René Thom πάνω στις ασυνέχειες που εμφανίζει ένα υποτιθέεται σταθερό σύστημα και τον τρόπο που αυτές δίνουν θέση σε νέες απροσδόκητες μορφές. Αντίστοιχα, ο οικονομολόγος και ειδικός στην τεχνητή νοημοσύνη Herbert Simon ορίζει το σχεδιασμό ως μια δραστηριότητα συγγενή της τεχνολογίας, της ιατρικής, των επιχειρήσεων και της ζωγραφικής που ασχολείται όχι με το απαραίτητο αλλά με το ενδεχόμενο, όχι με το πώς τα πράγματα είναι αλλά με το πώς θα μπορούσαν να είναι. Ο Simon βοηθά στο συσχετισμό του σχεδιασμού και με την έρευνα αλλά και με τις επιχειρήσεις.

Αναλύοντας την οργάνωση της νέας κοινωνίας της αγοράς, αντί του κλασικού μοντέλου της ορθολογικής επιλογής, προτείνει ένα μοντέλο περιπλοκότητας (complexity) το οποίο λαμβάνει υπόψη παραμέτρους τόσο ποσοτικές, όπως τα όρια του πόση πληροφορία μπορεί ένα σύστημα να επεξεργαστεί, όσο και ποιοτικές, όπως οι ηθικές και οντολογικές παραδοχές που επηρεάζουν τη διαδικασία λήψης απόφασης που ακολουθεί ο σχεδιασμός, είτε αυτός είναι αρχιτεκτονικός είτε επιστημονικός είτε επιχειρηματικός.

Η αισθητική των φυσικών επιστημών και των επιχειρήσεων διαφαίνεται όμοια με αυτή της τέχνης και της αρχιτεκτονικής. Παραδόξως, την ίδια στιγμή η αρχιτεκτονική εμφανίζεται να αρνείται την κατηγορία του αισθητικού, την οποία αναφορά έστω σε αυτό! Ίσως η λύση στο γόρδιο δεσμό που έχουμε μπροστά μας να βρίσκεται στην απλή όσο και προκλητική υπόθεση πως μάλλον τελικά οι αρχιτέκτονες δεν παίρνουν όλα αυτά περί επιστήμης και επιχειρήσεων και τόσο σοβαρά... Ίσως απλά τα χρησιμοποιούν ως ένα εργαλείο νομιμοποίησης αλλά και εμπλουτισμού του λόγου τους. Η συνοχή πάντως της σχέσης της αρχιτεκτονικής με τις επιχειρήσεις και την επιστημονική έρευνα τίθεται υπό διαπραγμάτευση από τον ειρωνικό όσο και τραγικό τρόπο σύμφωνα με τον οποίο κάθε προσπάθεια εξωτερικής στήριξης του αρχιτεκτονικού λόγου συμβιβάζεται από την εκ των έσω παραδοχή του αδύνατου του συγκεκριμένου επιχειρήματος. Θα ήταν πολύ να επιχειρήσουμε να συμπυκνώσουμε τα παραπάνω στην αντιστροφή του αρχικού παραθέματος; Ίσως μια μέρα να γνωρίσουμε πως δεν υπάρχει ιατρική, μόνο τέχνη!

Σημειώσεις

1. Πατσαβός, Ν. (2003). "Business. Research. Architecture." Preston, D. (επιμ.) *The Idea of Education*, Οξφόρδη 2002. Rodopi, Άμστερνταμ.
2. Schumacher, P. (1998-9). "Business. Research. Architecture; Projects from the Design Research Lab", *DAIDALOS Architecture-Art-Culture*, vol.69/70: The Need of Research, σελ 35.

